

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ

за часів Президента Петра Порошенка очима експертів

Використано результати двох опитувань експертів Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України — у червні 2014 р. та грудні 2018 р. — за традиційною методикою (застосовується з 1997 р.) серед чотирьох груп осіб, причетних до аналізу, планування, експертизи зовнішньої і безпекової політики України та прийняття політичних рішень (працівники органів державної влади й державних аналітичних структур, військова еліта, народні депутати, фахівці з вишів та неурядових організацій, журналісти), та які представляють основні регіони України — Центр (в основному — Київ), Схід, Захід, Південь. Автор програми дослідження — О. Потехін. В опитуванні брали участь 57 експертів у червні 2014 р., для порівняння залучено результати опитування 71 експерта, проведеного у другій половині грудня 2018 р.

ЧАСТИНА 2. ВОРОГ, ДРУЗІ, БАЙДУЖІ

Якісний стан відносин України з ключовими зовнішніми західними партнерами — ЄС та США — 2014 року характеризувався експертами в контексті підтримки Революції Гідності та засудження російської агресії, насамперед, як «зближення» — більше двох третин опитаних дотримувалися такої думки (табл. 12). Наприкінці 2018-го оцінка «зближення» з ЄС скоротилася майже вдвічі, незважаючи на позитивні тенденції з економічного співробітництва — натомість із США зросла майже втричі. Водночас відмічалася очевидна стабільна «ворожість» у відносинах офіційного Києва з Москвою, помітно впала кількість експертів, які заявили про сателітну залежність Києва від Москви.

Значна частина опитаних природно вважали відносини як з Європейським Союзом, так і зі Сполученими

Штатами «нерівноправним, асиметричним партнерством». Польща помітно послабила (в два рази!) позицію єдиного партнера, характер відносин з яким можна з деякою мірою умовності вважати «рівноправним» — порівняно з іншими основними партнерами. Прикро, що це відбулося в умовах наявності спільного ворога і стало результатом проведення недалекоглядної політики Варшавою. У понад три рази збільшилася кількість експертів, які констатували стагнацію в українсько-польських відносинах. Так само суттєво збільшилася кількість експертів, які вважали ці стосунки певною мірою нерівноправним, асиметричним партнерством.

Понад три чверті експертів (78 %) вказали на зближення зі Сполученими Штатами Америки. Це обумовлюється, передусім, послідовнішою політикою підтримки Вашингтоном України в її протистоянні Росії.

Таблиця 12

Характеристика змін якісного стану відносин України з деякими важливими для неї зарубіжними державами (%, підсумок перевищує 100 %, оскільки можна було вказати до трьох показників)											
	Європейський Союз			Російська Федерація			Сполучені Штати Америки			Польща	
		06. 2014	12. 2018		06. 2014	12. 2018		06. 2014	12. 2018	06. 2014	12. 2018
Зближення		81	49		0	0		20	57	25	20
Дистанціювання		0	2		23	41		2,5	2	2,5	20
Стабільність, збереження статус-кво		3	41		0	0		14	26	40	32
Інтеграція		23	27		0	2		2,5	2	7,5	3
Стагнація відносин		5	14		6	22		7,5	2	7,5	26
Сателітна залежність України		3	7		1,5	2		5	24	0	1
Рівноправне партнерство		6	7		0	0		0	5	35	17
Нерівноправне, асиметричне партнерство		37	35		6	4	27,5	55	37	2,5	11
Напруга		2	0		98,5	52	20	3	0	10	33
Ворожнеча		0	0		98,5	93	0	0	0	0	1
Взаємозалежність		14	13	10	5	5	0	7,5	8	15	27
Клієнт-патрональні відносини		26	13	12,5	3	2	25	27,5	25	0	3

У переліку трьох-чотирьох учасників міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), з якими відносини України розвивалися останнім часом найбільш успішно, протягом чотирьох років двійка лідерів не змінилася, але Сполучені Штати Америки помінялися місцями з Європейським Союзом. На третє місце впевнено вийшла НАТО, покращивши свої показники маже в три рази. Натомість Польща залишила третє місце і ледве втрималася в десятці країн, з якими відносини розвивалися успішно (табл. 13).

Таблиця 13

06.2014	12.2018
1. ЄС – 70 %	1. США – 67 %
2. США – 59 %	2. ЄС – 61 %
3. Польща – 57 %	3. НАТО – 42 %
4. НАТО – 15 %	4. Литва – 25 %
5. Литва – 13,5 %	5. Канада – 21 %
6 8. Грузія, МВФ, Німеччина – по 7,5 %	6. Велика Британія – 12 %
9. Китай – 7 %	7. Німеччина – 8 %
10. ООН – 6 %	8. ООН – 8 %
11. Канада – 4,5 %	9. МВФ – 6 %
12 – 17. Білорусь, Велика Британія, ОБСЄ, Франція, країни Балтії, Швеція – 3 %	10. Польща – 4 %
	11 – 13. Грузія, Естонія, ОБСЄ – по 3 %
	14 – 16. Білорусь, Латвія, РЄ – по 2 %

Схожі показники стосовно міжнародних акторів, успішний розвиток відносин з якими є найбільш пріоритетним для України сьогодні. Так само лідирують США та ЄС, які помінялися місцями порівняно з 2014 роком. Влітку 2014 року, в умовах вже розпочатої російської агресії та після незаконної анексії АР Крим, п'ята частина експертів все ще вважали розвиток відносин з РФ важливим. 2018 року НАТО впевнено

вийшла на третє місце, а Росію взагалі експерти не згадували (табл. 14).

Таблиця 14

Назвіть трьох – чотирьох учасників міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), успішний розвиток відносин з якими є найбільш пріоритетним для України сьогодні		
	06.2014	12.2018
1	ЄС – 70 %	США – 81 %
2	США – 66 %	ЄС – 72 %
3	РФ – 19 %	НАТО – 65 %
4	НАТО – 36 %	Німеччина – 23 %
5	Німеччина – 20 %	Велика Британія – 19 %
6	Польща – 16,5 %	Польща – 19 %
7	Китай – 16,5 %	Китай – 15 %
8 – 10	МВФ – 5 % Туреччина – 4 % Велика Британія – 4 %	Канада – 13 % ОБСЄ – 5 % ООН – 5 %
11 – 20	ООН – 6, 2 % ОБСЄ – 5 % Рада Європи – 4 % Франція, Білорусь, Ізраїль, Індія, Японія – по 2 %	Туреччина – 5 % Вишерадська четвірка – 3 % МВФ – 3 %, ГУАМ, країни Балтії, Литва, Рада Європи, Франція, ЦСЄ, Японія – по 2 %

Збереглася трійка зарубіжних партнерів, які на думку експертів впливають на прийняття рішень в Україні. Втім, і тут на перше місце вийшли США, які наздогнали ЄС. Помітно поліпшили свої позиції МВФ та інші міжнародні інституції. Впливи Росії помітно зменшилися – втім, залишаються доволі помітними: на одному рівні з НАТО (табл. 15). Масштаби негативного впливу Москви на події в Україні визначалися діями «п'ятої колонії» Кремля.

Таблиця 15

Вплив зарубіжних партнерів на прийняття рішень в Україні (відсоток експертів, які вказали на наявність такого впливу)									
	Європейський Союз	НАТО	Росія	МВФ, інші фінансові установи	США	Транснаціональні корпорації	Рада Європи	ОБСЄ	ООН
06.2014	90 %	2 %	60 %	52 %	80 %	6 %	0 %	3 %	0 %
12.2018	88 %	18 %	18 %	72 %	89 %	7 %	4 %	2 %	5 %

Таблиця 16

Чи процес перетворення України на сателіта Росії остаточно зупинився?					
06.2014	так 20 %	скоріше так, ніж ні 49 %	скоріше ні, ніж так 16 %	ні 9 %	важко сказати 6 %
12.2018	16 %	54 %	19 %	9 %	2 %

Більшість опитаних експертів упевнені, що процес перетворення України на сателіта Росії, особливо характерний для президентства В. Януковича, остаточно зупинився. Втім, кількість тих, хто сумнівається в цьому, дещо збільшилася 2018 року порівняно з 2014 роком. Можливо, це пояснюється передчуттям російських впливів на перебіг і результати президентських й парламентських виборів 2019 року. (табл. 16).

2014 року абсолютна більшість експертів вважали, що негайна денонсація Харківських угод 2010 року щодо пролонгації перебування на території України Чорноморського флоту РФ відповідає національним інтересам України (табл. 17).

Таблиця 17

Чи відповідає національним інтересам України негайна денонсація Харківських угод щодо пролонгації перебування на території України Чорноморського флоту РФ? Червень 2014 р.	
1 так	60 %
2 скоріше так, ніж ні	10 %
3 скоріше ні, ніж так	7 %
4 ні	6 %
5 важко сказати	16 %

Так само 2014 року більшість вважала, що національним інтересам України відповідало негайне скасування так званого Великого російсько-українського договору 1997 року, оскільки РФ порушила всі його засадничі статті (табл. 18). Проте, як відомо, лише наприкінці 2018 р. Верховна Рада вирішила не продовжувати цей договір з квітня 2019 р.

Таблиця 18

Чи відповідає національним інтересам України негайне скасування Великого російсько-українського договору 1997 року, оскільки РФ порушила всі його засадничі статті? Червень 2014 р.				
так 38 %	скоріше так, ніж ні 25 %	скоріше ні, ніж так 17 %	ні 11 %	важко сказати 9 %

Природно виглядало також, що влітку 2014 року 90 % експертів вважали вихід зі Співдружності Незалежних

Держав потрібним національним інтересам України (табл. 19). Ця подія, з якою Київ довго зволікав, теж відбулася.

Таблиця 19

Чи відповідає національним інтересам України вихід із СНД? Червень 2014 р.				
так 59 %	скоріше так, ніж ні 31 %	скоріше ні, ніж так 5 %	ні 1 %	важко сказати 4 %

Останнім часом деякі західні політики бачать Україну, насамперед, як непотрібну проблему для Європи, але Україна має постати рушійною силою вирішення принципових, системних проблем, зокрема у відносинах між Європою і Росією. Не можна ставитися до Росії і як до цивілізованої держави з нецивілізованою, авторитарною владою, яку «обрали» росіяни. Кремль реагує лише на конкретні прояви сили своїх опонентів, а не на декларації, дипломатичні демарші, «виявлення стурбованості» тощо. Росія розглядає Україну як свого екзистенційного ворога, ставить під сумнів її право на існування як незалежної держави та переслідує остаточну мету – тотальне перетворення на сателіта.

На сьогодні готовність Заходу до протидії серйозним збройним конфліктам чи прямій військовій агресії є вкрай низькою, оскільки безпекова політика базується на застосуванні нормативних інструментів, тобто «м'якої сили». Вона не може бути ефективною навіть для підтримання європейської стабільності, тим паче цілком неприйнятна для нейтралізації жорстких викликів у сфері безпеки. Політику Росії стосовно України підтримують певні політичні та бізнесові кола Заходу. Зняття чи, принаймні, послаблення санкцій вимагають окремі представники великого бізнесу, зацікавлені у відновленні з Росією нормальних торговельно-економічних стосунків. З аналогічними вимогами – на підтримку Росії і проти України – виступають проросійські та антиукраїнські ультраліві, націоналістичні та євроскептичні (ізоляціоністські) партії в країнах Європейського Союзу.

Ситуація навколо побудови газогону «Північний потік-2» (Nord Stream-2) найкраще показала «слабкі місця» міжнародного становища Києва. Проявом реалістич-

ного погляду в експертному середовищі є усвідомлення неможливості зупинити цей проект, який є прямою загрозою безпеці України та інтересам низки країн Східної Європи. Оптимізм з цього приводу зберігали менше 20 % відсотків опитаних (табл. 20).

Таблиця 20

Чи вдасться зупинити реалізацію проекту «Північний потік-2»? грудень 2018 р.				
так 2 %	скоріше так, ніж ні 16 %	скоріше ні, ніж так 54 %	ні 11 %	важко сказати 17 %

Зберігається суперечливість між демократичними і ліберальними ціннісними засадами, які обумовлюють підтримку України в умовах російської агресії та бажанням «зрозуміти Росію», зокрема завдяки меркантильним інтересам і впливу російської пропаганди. Водночас немає розумної альтернативи подальшому співробітництву Заходу та України як за допомогою існуючих механізмів ЄС і НАТО, так і через двосторонню співпрацю. На жаль, досі не йдеться про впровадження не точкових санкцій проти окремих осіб чи інституцій, а про секторальні санкції. 2018 року опитані експерти впевнено вважали, що національним інтересам України відповідає негайна денонсація Угоди 2003 р. з Росією про спільне використання Азовського моря, ще більшу експертну підтримку мала позиція про негайний розрив дипломатичних відносин з Росією (табл. 21, 22).

Таблиця 21

Чи відповідає національним інтересам України негайна денонсація Угоди 2003 р. з Росією про спільне використання Азовського моря? Грудень 2018				
так 28 %	скоріше так, ніж ні 29 %	скоріше ні, ніж так 25 %	ні 8 %	важко сказати 10 %

Таблиця 22

Чи відповідає національним інтересам України негайний розрив дипломатичних відносин з Росією? Грудень 2018 р.				
так 30 %	скоріше так, ніж ні 31 %	скоріше ні, ніж так 30 %	ні 8 %	важко сказати 1 %

Доволі оптимістичною (понад 50 %) виглядає експертна думка стосовно високих чи середніх шансів на введення Заходом санкцій, реально здатних примусити Москву відступити з окупованих територій на Сході України. Теж саме можна сказати і про вірогідність введення миротворчих сил під егідою ООН до ОРДЛО 2019 року (табл. 23, 24).

Таблиця 23

Якими є шанси на введення Заходом санкцій, здатних примусити Москву відступити з окупованих територій на сході України? Грудень 2018				
високими 19 %	середніми 39 %	низькими 28 %	нульовими 5 %	важко сказати 9 %

Таблиця 24

Якою є вірогідність введення миротворчих сил під егідою ООН до ОРДЛО 2019 року? Грудень 2018				
високою 27 %	середньою 40 %	низькою 19 %	нульовою 14 %	важко сказати 0 %

Експертні визначення основних цілей зовнішньої політики України протягом 2014 – 2018 років набули певних змін. Важливість реалізації угоди про асоціацію з ЄС, сприяння надходженню масштабних інвестицій з боку країн Заходу, розвиток зони вільної торгівлі з ЄС, співробітництво в рамках Спільної енергетичної політики ЄС, розвиток співробітництва з країнами Центрально-Східної Європи, збереження та розвиток транзитного потенціалу знайшли дещо менше прибічників, оскільки тут здебільшого спостерігаються й деякі позитивні тенденції. Абсолютно втрачені ілюзії на нормалізацію та розвиток взаємовигідних стосунків з Росією. Абсолютним лідером у площині двосторонніх стосунків постала ціль пріоритетного розвитку відносин з США. Розвиток відносин з Китаєм, Індією, іншими азійськими лідерами, участь у здійсненні Спільної зовнішньої та безпекової/оборонної політики ЄС, а також активне співробітництво з ЄС, ПАРЄ, іншими європейськими структурами здобули більше прибічників. Практично відсутні на маргінесі сприяння новим мирним ініціативам, підтримка політики роззброєння та контролю над озброєннями (табл. 25).

Таблиця 25

	Якими, на Ваш погляд, мають бути сьогодні основні цілі зовнішньої політики України? Позначте важливість кожної із зазначених цілей (за 3-бальною шкалою, найвища – 1)	Червень 2014	Грудень 2018
1	Збереження та розвиток транзитного потенціалу	1,5	1,66
2	Важливість реалізації угоди про асоціацію з ЄС	1,15	1,41
3	Нормалізація та розвиток взаємовигідних стосунків з Росією	1,55	3,0
4	Сприяння надходженню масштабних інвестицій з боку країн Заходу	1,17	1,25
5	Розвиток зони вільної торгівлі з ЄС	1,23	1,41
6	Співробітництво в рамках Спільної енергетичної політики ЄС	1,13	1,32
7	Участь у здійсненні Спільної зовнішньої та безпекової/оборонної політики ЄС	1,35	1,22
8	Розвиток співробітництва з країнами Центрально-Східної Європи	1,34	1,49
9	Пріоритетний розвиток відносин з США	1,22	1,06
10	Розвиток відносин з Китаєм, Індією, іншими азійськими лідерами	2,04	1,82
11	Висунення нових мирних ініціатив, підтримка політики роззброєння та контролю над озброєннями	1,9	2,15
12	Активне співробітництво з ЄС, ПАРЄ, іншими європейськими структурами	1,67	1,48

Природно, що українські експерти переважною більшістю (майже 90 %!) як першочергові завдання зовнішньої політики держави бачать повернення анексованого Криму та окупованих районів Донбасу (табл. 26, 27).

Таблиця 26

Оцініть важливість повернення АР Крим до складу України як мети зовнішньої політики. Грудень 2018 р.				
дуже важлива 49 %	важлива 39 %	другорядна 6 %	не відповідає інтересам України 5 %	важко сказати 1 %

Таблиця 27

Оцініть важливість збереження ОРДЛО, окупованих зараз Росією, у складі України як мети зовнішньої політики. Грудень 2018 р.				
дуже важлива 61 %	важлива 27 %	другорядна 4 %	не відповідає інтересам України 6 %	важко сказати 2 %

ЧАСТИНА 3. ІМПЕРАТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ

Відносини з Європейським Союзом

Європейський Союз після відсунення від влади В. Януковича пішов на швидке підписання спочатку політичної частини Угоди про асоціацію (про роздільне ухвалення її частин не йшлося раніше) 21 березня 2014 року. Визнаючи європейські прагнення України та вітаючи її європейський вибір, ЄС підтвердив відданість ідеї політичної асоціації та економічної інтеграції України з Європейським Союзом на основі поваги до спільних цінностей та їхнього ефективного просування. Угода про асоціацію між ЄС та Україною загалом була підписана 27 червня 2014 року головами держав або урядів країн Європейського Союзу та Президентом України П. Порошенком у Брюсселі. 16 вересня 2014 року Угода про асоціацію була одночасно ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом. Проте ст. 4 Угоди, у котрій йдеться про встановлення Поглибленої та Всеосяжної Зони Вільної Торгівлі, набрала сили тільки на початку 2016 року, а Угода загалом набула чинності лише з 1 вересня 2017 року. Успіх України на шляху до ЄС залежатиме вже не від уміння українських можновладців і дипломатів переконати європейців у серйозності взятих зобов'язань провести ґрунтовні реформи, виконати так звані *acquis communautaire* ЄС, а від реальних кроків, яких Брюссель очікує від Києва.

Абсолютна більшість опитаних експертів (92 % 2014 року і 95 % 2018 року!) впевнена в тому, що курс на вступ до Європейського Союзу повністю чи здебільшого відповідає національним інтересам (табл. 28). Зрив у листопаді 2013 року підписання Угоди про асоціацію з ЄС та подальший розвиток подій в Україні значно посилили позиції прихильників

євроінтеграції. Проте проблема нерозуміння сутності євроінтеграції з боку українських політиків, чиновників і громадян залишалася. У влади спостерігався брак політичної волі модернізувати країну за європейськими стандартами. До євроінтеграції як і раніше ставилися як до засобу, що дозволяє більш-менш активно маневрувати політичним полем.

Таблиця 28

Чи відповідає національним інтересам України курс на вступ до Європейського Союзу?		
	Грудень 2018	Червень 2014
так	72 %	76 %
скоріше так, ніж ні	20 %	19 %
скоріше ні, ніж так	4 %	1 %
ні	2 %	3 %
важко сказати	2 %	1 %

Беззаперечним фактом для експертного середовища є теза про те, що угода має бути реалізована. Але якщо 2014 року більше половини оптимістично оцінювали шанси України на успішну реалізацію Угоди про асоціацію з ЄС, то 2018 року таких значно поменшало (табл. 29).

Таблиця 29

Якими, на Ваш погляд, є шанси України на успішну реалізацію Угоди про асоціацію з ЄС 2014 року? Червень 2014				
високими 55 %	середніми 32 %	низькими 6 %	нульовими 1 %	важко сказати 6 %
Якими, на Ваш погляд, є шанси України на успішну реалізацію Угоди про асоціацію з ЄС 2019 року? Грудень 2018				
високими 20 %	середніми 61 %	низькими 16 %	нульовими 1 %	важко сказати 2 %

Відповідно експерти оцінювали ефективність забезпечення реалізації курсу України на європейську інтеграцію. Зокрема, близько половини опитаних загалом позитивно оцінювали навіть дії органів: законодавчої та виконавчої влади, кадрового забезпечення. Традиційними проблемами залишалися недостатнє фінансування та якість реалізації ухвалених рішень. Щодо підтримки європейського вектору українською громадськістю та міжнародною спільнотою, то майже 90 % експертів високо їх оцінили (табл. 30).

Серед причин, що експерти визначили як перешкоди на шляху європейської інтеграції України (табл. 31), абсолютна першість віддана корупції та організованій злочинності – 63 %, хоча відносно 2014 р. спостерігається деяке зменшення цього чинника. Також серед вагомих факторів експерти називали повільні економічні реформи (38 % – так само, як і 2014 р.), спадщину радянської системи мислення та суспільної організації (деяке зменшення ролі цього чинника) та нездатність лідерів держави

Таблиця 30

Оцініть, будь ласка, ефективність забезпечення реалізації курсу України на європейську інтеграцію за наступними параметрами (%)					
	висока	посередня	низька	нульова	важко відповісти
Дії органів виконавчої влади					
Червень 2014	23	56	19	1	1
Грудень 2018	7	63	28	0	2
Законодавче забезпечення					
Червень 2014	10	63	24	3	0
Грудень 2018	18	61	21	0	0
Кадрове забезпечення					
Червень 2014	4	37	50	4	4
Грудень 2018	4	50	40	6	0
Фінансове забезпечення					
Червень 2014	3	34	52	10	0
Грудень 2018	1	30	61	6	2
Якість виконання ухвалених рішень					
Червень 2014	0	40	51	6	3
Грудень 2018	4	35	55	6	0
Забезпечення громадської підтримки					
Червень 2014	42	39	14	4	0
Грудень 2018	33	48	18	1	0
Забезпечення міжнародної підтримки					
Червень 2014	43	44	9	4	0
Грудень 2018	20	64	16	0	0

Таблиця 31

Що в Україні сьогодні здебільшого перешкоджає її інтеграції до Європи? (сума відсотків більше ніж 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)		
	Червень 2014	Грудень 2018
Спадщина радянської системи мислення та суспільної організації	53	40
Нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети	21	38
Корупція та організована злочинність	71	63
Вплив лівих політичних сил	3	0
Професійна нездатність дипломатичної служби	1	4
Вплив «російського чинника»	81	26
Повільні економічні реформи	38	38
Слабкість інститутів громадянського суспільства	18	12
Порушення прав людини	1	5
Небажання на практиці правлячої еліти інтегруватися	11	24
Байдужість до України керівних структур ЄС, які гальмують цей процес	12	20
Анексія Криму Росією, збройна агресія РФ на Сході України	7	16
Ніщо не перешкоджає	1	0

визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети (помітне збільшення порівняно з 2014 р.). Показово падіння впливу «російського чинника» (в три рази), втім, є підвищення кількості голосів, які, по суті, конкретизують російський чинник, згадуючи анексію Криму Росією та війну на Сході України. Серед опитаних спостерігається відносно збільшення кількості тих, хто покладає провину за гальмування процесу наближення нашої країни до Європейського Союзу на байдужість до України керівних структур ЄС.

ВІДНОСИНИ З НАТО

Фіксація позаблокового статусу України, до якої Янукович вдався на угоду Москві ще 2010 року, перетворила за часів його президентства співробітництво та партнерство з НАТО на такий самий фейк як і просування до Європи. Об'єктивно тільки інтеграція до цього військово-політичного союзу була здатна запобігти реалізації загроз суверенітету та територіальній цілісності України.

Протягом 2014 року співпраця України з Організацією Північноатлантичного Договору отримала новий поштовх. Річні національні програми співробітництва з Альянсом залишалися основним механізмом взаємодії. Річні національні програми змістовно відповідають стандартам Плану дій щодо членства в НАТО. Втім, залишається принципова відмінність, а саме стосовно відповідальності. ПДЧ покладає на країну-

апліканта та Альянс взаємні зобов'язання і носить характер міжнародного договору. РНП є українським правовим актом, узгодженим з НАТО. Політичне рішення щодо членства України в НАТО Альянс ухвалив ще 2008 року. В цьому контексті Річна національна програма мала б називатися не «під егідою Комісії Україна – НАТО», а Річна національна програма підготовки до вступу в НАТО (як це вже було протягом 2009 – 2010 років). Майже десятирічний досвід впровадження Річних національних програм Україна – НАТО свідчить, що за наявності політичної волі та відповідальності як з боку керівництва України, так і Альянсу РНП вона спроможна бути дійовим механізмом євроатлантичної інтеграції нашої країни. Втім, ефективність імплементації РНП має демонструвати держава та українське суспільство.

2018 року 95 % експертів вважали важливість просування України до набуття членства в НАТО як мети зовнішньої політики (табл. 32).

Таблиця 32

Оцініть важливість просування України до набуття членства в НАТО як мети зовнішньої політики. Грудень 2018 р.				
дуже важлива 80 %	важлива 15 %	другорядна 4 %	не відповідає інтересам України 0 %	важко сказати 1 %

Щодо пріоритетів у співпраці з НАТО, то скоротилася кількість прибічників створення передумов для вступу України до НАТО в перспективі (табл. 33). Абсолютна більшість експертів головним вважають створення передумов для вступу України до НАТО (86 %),

Таблиця 33

Які напрямки співробітництва з НАТО є пріоритетними для України сьогодні? (%) (сума відсотків більше ніж 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)		
	Червень 2014	Грудень 2018
Таких немає: співробітництво з НАТО взагалі не потрібне	2	0
Створення передумов для вступу України до НАТО в перспективі	25	26
Створення передумов для вступу України до НАТО найближчим часом	24	60
Спільна розробка концептуальних засад військової політики	20	30
Пряма допомога у здійсненні військової реформи	52	63
Допомога у створенні системи демократичного цивільного контролю за силовими структурами	22	25
Надання додаткових гарантій безпеки Україні	39	50
Узгодження військово-технічної політики, підтримка ВПК	31	29
Торгівля зброєю, спецтехнікою, послугами військово-технічного призначення	17	22
Підготовка кадрів	28	22
Спільні навчання	24	25
Участь у миротворчих операціях	15	0

причому більше половини впевнена, що це варто робити найближчим часом. Майже дві третини опитаних сподіваються на пряму допомогу у здійсненні військової реформи, половина – надання додаткових гарантій безпеки Україні.

Ефективність забезпечення реалізації курсу України на співробітництво й зближення з НАТО, за експертними спостереженнями, демонструє певну оптимістичну динаміку. Зокрема, позитивно оцінено дії органів виконавчої влади та законодавче забезпечення. Помітно поліпшилася оцінка кадрового забезпечення євроатлантичної інтеграції. Проте низьким переважає більшість експертів вважає фінансове забезпечення та якість реалізації ухвалених рішень. Безсумнівно виглядає забезпечення громадської та міжнародної підтримки євроатлантичних прагнень України (табл. 34).

Російська агресія, протидія їй, широка волонтерська діяльність визначили перспективу відродження, а фактично – створення Збройних Сил України. Відповідно, експерти проявили стриманий оптимізм в оцінках можливостей подолання стагнації військово-промислового комплексу. Абсолютна більшість експертів (майже 70 %) вважають такі перспективи добрими (чверть опитаних) або, принаймні, посередніми, хоча чверть експертів вважають, що шанси залишалися мінімальними.

Варто згадати те, що Альянс, на відміну від ЄС, одразу після окупації Криму однозначно і жорстко висловився щодо порушення міжнародного права Російською Федерацією. Генеральний Секретар НАТО Є. Столтенберг був і є впевненим, що порушення суверенітету та територіальної цілісності України загрожує безпеці всієї Європи.

Таблиця 34

Оцініть, будь ласка, ефективність забезпечення реалізації курсу України на партнерство й співробітництво з НАТО за наступними параметрами	висока	посередня	низька	нульова	важко відповісти
Дії органів виконавчої влади					
Червень 2014	10	47	31	9	3
Грудень 2018	20	57	21	2	0
Законодавче забезпечення					
Червень 2014	3	46	36	13	3
Грудень 2018	25	57	13	5	0
Кадрове забезпечення					
Червень 2014	4	30	49	14	3
Грудень 2018	14	43	40	1	2
Фінансове забезпечення					
Червень 2014	0	16	55	22	7
Грудень 2018	6	35	50	4	5
Якість виконання ухвалених рішень					
Червень 2014	1	34	53	7	4
Грудень 2018	11	46	35	2	6
Забезпечення громадської підтримки					
Червень 2014	12	43	30	12	3
Грудень 2018	35	48	13	3	1
Забезпечення міжнародної підтримки					
Червень 2014	16	41	34	6	3
Грудень 2018	24	54	20	2	0

ВИСНОВОК

Зовнішня політика України протягом 2014 – 2018 років була позначена подіями всеєвропейського, якщо не всесвітньо-історичного масштабу. Спираючись на експертні оцінки, маємо підстави стверджувати, що революційні події листопада – грудня 2013 року й січня – лютого 2014 року та розвиток протягом наступних років ствердили суб'єктність України, надавши можливості для її переміщення з маргінесу європейської політики до епіцентру політики світової. Окупація Криму, війна в Донбасі дедалі більше руйнують систему міжнародних відносин, підривають засади міжнародного права. Ці дії Росії тривалий час не знаходять адекватної відсічі з боку США, ЄС, НАТО. Захід не зміг консолідуватися і не спромігся на активізацію своєї політики на цьому напрямку.

До безумовних зовнішньополітичних здобутків України варто віднести підписання, набуття чинності та початок імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, активізацію взаємин з США, ЄС, НАТО, відмову від «позаблокового статусу». Російська військова агресія надала реальний шанс Києву нарешті пройти «точку неповернення» до статусу сателіта Москви. Міжнародний

авторитет держави припинив падіння і з'явилася надія, що глибока зовнішньополітична криза останніх років буде подолана. Але гарантії незалежності й суверенітету України, її територіальної цілісності та непорушності кордонів довели свою примарність, що не могло не викликати серйозну занепокоєність в експертному середовищі.

За період 2014 – 2018 років прояснилися деякі принципові питання зовнішньої політики України, нерозривно пов'язаної зі внутрішньополітичним розвитком, відкритою і проблемною залишилася перспектива просування України шляхом європейської та євроатлантичної інтеграції. Перемога над сучасною російською агресією можлива виключно на шляху консолідації Заходу і визнання України його невід'ємною інтегральною частиною на основі спільних цінностей і політик.

Олександр Потехін,
доктор історичних наук, професор Сумського
державного педагогічного університету
Ігор Тодоров,
доктор історичних наук, професор
Ужгородського національного університету